имущества и недостатки, а также предложено внесение изменений в некоторые законодательные акты, регулирующие космическую деятельность, для усиления ее кибербезопасности.

Ключевые слова: кибербезопасность, инцидент, киберриск, киберугрозы, критическая инфраструктура, космическая деятельность.

Summary

Nataliia Malysheva, Anna Hurova. Legal Framework of the Space Activity Cybersecurity in the USA: Experience for Ukraine.

The article depicts the timeline of the development of the cybersecurity legislation in the USA, which divided into two stages. The first one rises as a response to the large-scale terroristic threats in 2001 and lasted until 2014. The second one starts with the massive and multisectoral cyber incidents and cyber-attacks the US faced in the last five years. In addition, it was analyzed the changes in institutional structure aimed to support the cybersecurity in the US and their branched connections with public and private actors. The main attention was paid to the content of the Memorandum on Space Policy Directive-5 “Cybersecurity Principles for Space Systems”, which could be the example of the best law-making practice not only for space actors within the US, but also for law-making actors of all space-faring nations.

The chronology of the elaboration of cybersecurity legislation and the institutional structure of their support in Ukraine analyzed in the second part of this article. On this ground, we observed some weak aspects of national cyber legislation. First is duplication and inconsistency of the basic terms, like “cyberattack”, “critical infrastructure”. The second one is the absence of an approved list of critical infrastructure facilities and clear requirements for conducting an independent information security audit. The third one is by-laws are aimed primarily at protecting public information resources and do not take into account the requirements for cooperation between the public and private sectors in the protection of critical infrastructure, regardless of its affiliation to any form of ownership.

Analysis of the draft law concerned critical infrastructure permits to make a conclusion about coming to the second stage in the development of cyber legislation in Ukraine, which will enhance the development of particular legislation within to each sector of critical infrastructure. In this regard, it is necessary to elaborate legal background for cybersecurity of space activity. For this aim, we suppose as necessary to designate the State Space Agency of Ukraine as a responsible entity in the field of space activities for the specified sector of critical infrastructure. Furthermore, the article suggested prescribing plans to protect against cyber threats (cyber attacks or cyber incidents) as one of the necessary documents for obtaining a permit to conduct certain types of space activities.

Key words: cybersecurity, incident, cyber risk, cyber threat, critical infrastructure, space activities.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.60

УДК 341.22:349.6

М.О. МЕДВЕДЄВА

Марина Олександрівна Медведєва, доктор юридичних наук, професор, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0003-4010-4659

ЮРИСДИКЦІЙНІ ПИТАННЯ У СПРАВІ OGONI

Постановка проблеми. Наслідки видобутку корисних копалин у нігерійському регіоні *Ogoni*, що здійснювався транснаціональною компанією Шелл (*Royal Dutch Shell*) починаючи з 50-х рр. XX ст., спровокували низку судових проваджень на національному і міжнародному рівнях, а також підживили експертну й наукову дискусію щодо корпоративної соціальної відповідальності, захисту прав корінних народів та етнічних меншин, відповідальності держави за діяльність приватних осіб, зокрема корпорацій, у випадку спричинення екологічної шкоди чи порушень прав людини. Справа *Ogoni*, яка поєднує в собі декілька гучних справ, що розглядались у судах Нігерії, США, Нідерландів, Великої Британії, Африканській комісії з прав людини, Суді Економічного співтовариства держав західної Африки, важлива ще й тим, що завдяки їй у науці активно обговорюються складні питання, зв'язані з юрисдикцією держав, як-от: екстериторіальна юрисдикція, універсальна юрисдикція в цивільних справах, «підняття корпоративної завіси», «пошук зручного суду», доктрини *forum non conveniens*, *forum necessitatis*, тощо. Аналіз зазначеної справи дає можливість прослідкувати, яким чином всі ці питання вирішуються в практичній площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням юрисдикційних питань справи *Ogoni* займались переважно зарубіжні вчені, такі як B. Konne, B. Manby, E. Willis, E. Weswasi, C. Ryngaert, O. De Schutter, C. Van Dam, Ch. Mandap, G. Van Calster, F. Coomans. Однак цим дослідженням певним чином бракує комплексності.

Формулювання мети статті. Метою нашої статті є аналіз теоретичних та практичних юрисдикційних питань, зв'язаних зі справою *Ogoni*, на прикладі конкретних судових проваджень. Рішення по суті будуть розглядатися лише опосередковано.

© М.О. Медведєва, 2020

* *Maryna Medvedieva, Dr. hab. in Law, Professor, Professor of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Виклад основного матеріалу. Огоніленд (англ. – *Ogoniland*) – це один із районів дельти ріки Нігер, багатий на водно-болотні угіддя міжнародного значення, цінні мангрові дерева, морські та інші унікальні екосистеми, а також поклади нафти й газу, які розроблялися ще за часів колоніальної Нігерії. Район заселений етнічною групою Огоні (англ. – *Ogoni*). Внаслідок видобувної діяльності, яку супроводжували численні розливи нафти та вибухи газу, район став одним із найбільш забруднених у світі¹. Члени народності Огоні втратили можливість користуватися природними ресурсами, від яких повністю залежало їхнє соціально-економічне життя, а натомість отримали серйозні проблеми зі здоров'ям. В самій Нігерії до національних судів було подано численні судові позови проти материнської компанії Шелл та її місцевої дочірньої компанії (*Shell Petroleum Development Company of Nigeria, SPDC*), зв'язані з розливами нафти, проте вирішення справ затягувалось роками, а та незначна кількість рішень, що були винесені на користь позивачів, не виконувалась². З точки зору принципів юрисдикції суди Нігерії є найбільш прийнятними для подання позовів у цій справі, оскільки позивачі, відповідач та місце спричинення шкоди знаходяться саме в цій державі. Проте через неефективність судової системи Нігерії жертви забруднення та порушень прав людини почали звертатись до інших юрисдикцій.

У США найбільш відомими стали справи *Wiwa* та *Kiobel*. Вони є прикладами спроби здійснити екстериторіальне застосування права США та принципу універсальної юрисдикції в цивільних справах про відшкодування шкоди. У міжнародному кримінальному праві принцип універсальної юрисдикції передбачає можливість здійснення кримінального переслідування стосовно міжнародних чи транснаціональних злочинів, незалежно від місця скоєння злочину, громадянства злочинця і потерпілого. Оскільки у цих справах проти Шелл, а згодом і її дочірньої компанії *SPDC* не було жодного зв'язку з правом США (Шелл зареєстрована у Великій Британії, її офіс розташований у Нідерландах, позивачі були громадянами Нігерії, місце спричинення шкоди та дочірня компанія-відповідач знаходились також у Нігерії), можна говорити про намагання позивачів переконати суди США застосувати універсальну юрисдикцію в цивільних справах.

У 1990 р. лідери етнічної групи заснували «Рух за виживання народу Огоні» (англ. абр. – *MOSOP*) на чолі з письменником Кеном Саро-Вівою³. Рух ініціював низку мирних демонстрацій з наміром привернути увагу міжнародної спільноти до проблем дельти Нігеру та змусити Шелл понести відповідальність за спричинену екологічну шкоду. Проте за допомогою нігерійських військових протести було придушено, а їх організаторів, самого К. Саро-Віва і ще вісім активістів (так звана «Дев'ятка Огоні») засуджено до страти за сфабрикованими звинуваченнями⁴.

У 1996 р. неурядові організації, такі як Центр конституційних прав, *EarthRights International* та приватні юридичні фірми від імені родичів загиблих активістів подали декілька позовів до судів США проти Шелл (справа *Wiwa v. Royal Dutch Shell*), яку звинувачували у співучасті в тортурах та стратах, на підставі Закону про правопорушення щодо іноземних громадян⁵. У 1998 р. окружний суд Нью-Йорку відмовив у задоволенні позову на підставі доктрини «*forum non conveniens*» та зазначив, що у цій справі належною юрисдикцією є Велика Британія⁶. Розповсюджена в країнах загального права доктрина «*forum non conveniens*» передбачає, що за вимогою відповідача суд, який має право розглядати справу з урахуванням правил про підсудність, може відхилити провадження у цивільній справі на користь іншої юрисдикції, що є більш зручною та має більш тісні зв'язки з відповідачем. Шелл зареєстрована у Великій Британії, тому цілком логічним вбачається обґрунтування судом юрисдикції на підставі більш тісних зв'язків Шелл з цією державою. Однак уже в рішенні апеляційного суду 2000 р. визнавалась загальна персональна юрисдикція щодо відповідача з боку штату Нью-Йорк з огляду на той факт, що корпорація провадила бізнес у ньому, а також було відхилено аргумент на підставі доктрини «*forum non conveniens*»⁷. У результаті тривалих судових проваджень між позивачами та відповідачами, до яких зокрема долучилась і *SPDC*, було укладено мирову угоду⁸.

Вдова одного зі страчених активістів, громадянка Нігерії Естер Кіобел (Е. *Kiobel*) подала позов проти Шелл (справа *Kiobel v. Royal Dutch Shell*) в 2002 р. на підставі закону США про правопорушення щодо іноземних громадян, стверджуючи, що компанія сприяла систематичним тортурам та вбивствам мирних демонстрантів у 1990-ті рр. за допомогою своєї дочірньої компанії *SPDC*⁹. У 2008 р. окружний суд Нью-Йорку визнав, що не має юрисдикції за персональним принципом щодо відповідача, у 2010 р. апеляційний суд ухвалив протилежне рішення щодо юрисдикції, однак вирішив, що зазначений закон не може застосовуватись для притягнення до відповідальності ТНК за порушення міжнародного права прав людини на території інших держав¹⁰. Справа дійшла до Верховного суду США, який ухвалив рішення у 2013 р. Він відмовився здійснювати екстериторіальне застосування законодавства США про відповідальність до діяльності корпорації, розташованої в Нідерландах та зареєстрованої у Великій Британії. Іншими словами, суд не застосував універсальну юрисдикцію у цивільній справі про відшкодування шкоди, спричиненої внаслідок порушень прав громадян Нігерії на її території¹¹.

Інші жертви порушень прав людини, скоєні Шелл та *SPDC* в Нігерії, звернулися до юрисдикції Нідерландів. У 2008 р. четверо фермерів (Е.В. *Dooh*, Ф.А. *Oguru*, А. *Efanga* та Ф.А. *Akpan*) разом із неурядовою організацією *Milieudefensie* подали позов проти корпорації та її дочірньої компанії до окружного суду Гааги, звинувачуючи їх у нездатності попередити розливи нафти протягом 2004–2007 рр., що спричинило непоправну шкоду їхнім землям, і вимагаючи застосування заходів з відновлення забрудненого довкілля¹². Якщо в справах, які розглядались судами США, йшлося про порушення прав людини (примусові затримання, тортури та страти) згідно з нормами міжнародного публічного права та національним законодавством США, то в цьому випадку суди Нідерландів мали справу з цивільними позовами з вимогою компенсувати шкоду,

спричинену забрудненням навколишнього середовища¹³. Як зазначалось вище, офіс Шелл знаходиться в Нідерландах (Гаага), тому ймовірно, що позивачі розраховували на позитивне рішення гаазького суду з питань юрисдикції на підставі цієї прив'язки. У будь-якому разі суд мав постати перед проблемою «підняття корпоративної завіси», яка, серед іншого, передбачає можливість притягнення до відповідальності материнської корпорації (Шелл), розташованої в державі суду (Нідерланди), за дії її дочірньої компанії (SPDC), інкорпорованої за правом іншої держави (Нігерія), незважаючи на те, що це дві різні юридичні особи¹⁴.

Шелл обґрунтовувала свою контрпозицію щодо юрисдикції тим, що не може відповідати за дії SPDC, оскільки юридично віддільна від неї, а також стверджувала, що розливи нафти ставалися через саботаж нігерійських працівників. У 2013 р. гаазький суд відхилив всі чотири позови проти Шелл та три позови проти SPDC. Суд визнав винною нігерійську компанію лише в одному позові (*Akpan v. Royal Dutch Shell & SPDC/Shell Nigeria*), однак відмовився «піднімати корпоративну завісу» і притягати до відповідальності материнську компанію *Royal Dutch Shell* (Нідерланди) за шкоду, заподіяну її дочірньою компанією (Нігерія). У цій справі суд зазначив, що, по-перше, позови проти Шелл та SPDC мають спільне правове підґрунтя; по-друге, «міжнародною тенденцією вважається відповідальність материнських компаній мультинаціональних корпорацій в їхніх власних країнах за шкідливі практики іноземних дочірніх компаній»¹⁵, особливо коли у декількох випадках до дочірньої компанії разом з материнською компанією подаються позови з одного й того ж предмета. Суд зазначив, що має юрисдикцію слухати справу, оскільки SPDC могла цілком передбачити, що до неї буде подано позов разом з Шелл у судах Нідерландів стосовно відповідальності за розливи нафти¹⁶. Суд також відхилив аргумент відповідача щодо застосування доктрини «*forum non conveniens*» відповідно до практики Суду ЄС¹⁷. На підставі нігерійського законодавства суд Нідерландів наказав нігерійській компанії SPDC виплатити компенсацію громадянину Нігерії за шкоду, спричинену в Нігерії.

Шелл подала апеляцію по цій справі, а позивачі – апеляції по інших рішеннях. У результаті у 2015 р. апеляційний суд у справі *Akpan v. Royal Dutch Shell & SPDC/Shell Nigeria* постановив, що має юрисдикцію слухати справу як щодо Шелл, так і щодо нігерійської дочірньої компанії і що позивачі (включаючи *Milieu-defensie*) мають право виступати в цій якості. Суд ухвалив рішення про наявність юрисдикції стосовно Шелл на підставі Брюссельського Регламенту I про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень з цивільних та комерційних справ. Стаття 60 Регламенту зазначає, позов має пред'являтися до юридичних осіб за місцем реєстрації, місцем розташування центрального адміністративного органу чи основним місцем ведення бізнесу¹⁸. Місцем розташування центрального адміністративного органу та основним місцем ведення бізнесу Шелл є Гаага. Апеляційний суд визнав юрисдикцію розглядати справу проти SPDC відповідно до ст. 7(1) Голландського цивільно-процесуального кодексу щодо множинності відповідачів. Це положення дозволяє суду розглядати справу проти відповідача 1, який не знаходиться в межах його юрисдикції, за умови, що цей позов таким чином пов'язаний з позовом проти відповідача 2, щодо якого суд має юрисдикцію (в нашому випадку – позов проти Шелл), що причини ефективності виправдовують об'єднане спільне слухання обох позовів¹⁹. Апеляційний суд дійшов цього висновку, беручи до уваги такі фактори: відповідачі є частиною однієї бізнес-групи (концерну); предмет позовів до відповідачів однаковий; фактичні підстави позовів однакові, оскільки вони стосуються одних і тих же фактів розливу нафти; тлумачення судом ст. 7(1) Голландського цивільно-процесуального кодексу відповідає практиці тлумачення Судом ЄС Брюссельського Регламенту I²⁰. На момент написання статті рішення по суті ще не було ухвалене.

У 2017 р. позивачі у справі *Kiobel v. Royal Dutch Shell*, яка розглядалася судами США, подали її для розгляду до суду Нідерландів завдяки успіху справи *Akpan*. Окрім аргументів щодо існування в голландського суду юрисдикції, що були використані в справі *Akpan*, позивачка (вдова) використала альтернативну підставу для юрисдикції – *forum necessitatis*. Це доктрина, відповідно до якої суд може приймати рішення про існування юрисдикції в справі у випадку, якщо немає іншого форуму, в якому позивачі могли б відстояти свої вимоги, навіть якщо не існує жодної юрисдикційної прив'язки; інакше, через відсутність альтернативного форуму, позивачам буде відмовлено у встановленні справедливості. Таким чином, це ще одна підстава для здійснення універсальної юрисдикції в цивільних справах. У позові наголошується на відсутності доступу до правосуддя для пані Кіобел та інших вдів загиблих активістів Нігерії, оскільки вони не мали б будь-яких перспектив справедливого судового розгляду в своїй країні, а навіть якщо і мали б – такий судовий процес був би травматичним та небезпечним для них²¹. На відміну від справи *Akpan*, яка стосувалась вимог притягати до відповідальності ТНК за екологічну шкоду, справа *Kiobel* стосується відповідальності за порушення прав людини. У травні 2019 р. гаазький суд ухвалив рішення про існування юрисдикції в справі щодо материнської корпорації Шелл, двох її дочірніх англійських компаній та нігерійської дочірньої компанії SPDC²².

Паралельно відбулися цивільні провадження в рамках юрисдикції Великої Британії. У 2017 р. Високий суд Лондона відхилив позов у справі *Okpabi v. Royal Dutch Shell and SPDC*, в якій позивачі вимагали відшкодування шкоди за серйозне та постійне забруднення, спричинене виливом нафти з трубопроводів та зв'язаної з ними інфраструктури позивача в районі Огале в Нігерії²³. У лютому 2018 р. Апеляційний суд Великої Британії схвалив рішення Високого суду Лондона. Позови було подано до судів Великої Британії через те, що Шелл зареєстрована за правом цієї держави. Позов проти Шелл було засновано на загальному праві Нігерії, яке є ідентичним до права Англії та Уельсу, з огляду на історичні відносини між державами, а позов проти SPDC – на національному законодавстві та загальному праві Нігерії²⁴. Позивачі стверджували, що материнська компанія повинна відповідати, оскільки могла і повинна була попередити забруднення через запровадження належної політики з охорони здоров'я та безпеки. Крім того, позивачі стверджували про відповідаль-

ність дочірньої нігерійської компанії внаслідок обов'язку материнської компанії реалізувати стандарт «належної обачності» (англ. – *duty of care*)²⁵. Апеляційний суд ухвалив рішення про відсутність юрисдикції щодо *SPDC*, про існування юрисдикції щодо Шелл, однак постановив, що позов проти материнської компанії приречений на невдачу через нездатність позивачів довести існування стандарту «належної обачності»²⁶. У липні 2019 р. за справу взявся Верховний Суд Великої Британії, який має вирішити, чи може справа проти Шелл та *SPDC* розглядатися в британських судах.

Розглянуті вище провадження в національних судах різних держав – яскравий приклад «пошуку зручного суду». «Пошук зручного суду» (англ. – *forum shopping*) означає право позивача ініціювати паралельні провадження у кількох форумах, компетентних розглядати спір²⁷. Таким чином, позивач має змогу обирати суд, в якому розглядатиметься справа і який, ймовірно, винесе найбільш сприятливе для нього рішення, з можливістю подальшого звернення в іншу судову установу для повторного розгляду в разі несприятливого вирішення спору²⁸.

У 2001 р. Африканська комісія з прав людини ухвалила рішення у справі *Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and Center for Economic and Social Rights (CESR) v. Nigeria*²⁹. Скарга була подана неурядовими організаціями від імені народності Огоні щодо тих само фактичних обставин, що й у описаних вище провадженнях у національних судах, проте цього разу проти держави – Нігерії. Комісія прийняла скаргу, незважаючи на те, що внутрішні засоби захисту не були вичерпані, оскільки уряд Нігерії свідомо перешкодив скаргникам у здійсненні правосуддя в національних судах³⁰. Скаргники стверджували, що військовий уряд Нігерії був безпосередньо причетний до видобутку нафти за допомогою нігерійської національної нафтовидобувної компанії (вона володіла більшістю акцій в *SPDC*), який спричинив деградацію довкілля та проблеми зі здоров'ям народності Огоні; уряд Нігерії покривав безвідповідальні дії *SPDC*, не здійснював належного моніторингу її діяльності, не зобов'язав проводити консультації з Огоні; здійснював акти насильства з метою боротьби з рухом *MOSOP*³¹. Африканська комісія визнала порушення Нігерією прав народності Огоні за ст. ст. 2, 4, 14, 16, 18(1), 21 та 24 Африканської хартії прав людини і народів, що стосуються заборони дискримінації, а також захисту права на життя, власність, здоров'я, сімейне життя, користування природними ресурсами, сприятливе довкілля.

У 2012 р. інша міжнародна судова установа – Суд Економічного співтовариства держав західної Африки – ухвалила своє рішення у справі *The Socio-Economic Rights and Accountability Project (SERAP) v. Nigeria*³². Позивачі стверджували, що Нігерія порушила права народності Огоні згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, а також Африканською хартією прав людини і народів. Уряд Нігерії стверджував, що Суд не має юрисдикції розглядати справу на підставі пактів про права, оскільки, на його думку, Суд має таку юрисдикцію виключно щодо договорів, укладених в рамках Економічного співтовариства держав західної Африки. Суд зазначив, що оскільки він має компетенцію розглядати справи, які стосуються порушень прав людини в державах-членах Співтовариства, він також має юрисдикцію у цій справі. Суд визнав порушення Нігерією ст. ст. 1 та 24 Африканської хартії.

Висновки. Таким чином, приклад зі справою *Ogoni* засвідчив різноманіття та складність юрисдикційних питань у національній та міжнародній площині. Незважаючи на те, що з точки зору принципів юрисдикції суди Нігерії були найбільш прийнятними для подання позовів у цій справі (позивачі, відповідач та місце спричинення шкоди знаходяться саме в цій державі), у зв'язку з неефективністю судової системи Нігерії позивачі звертались до інших юрисдикцій – США, Нідерландів, Великої Британії. Справи *Wiwa* та *Kiobel*, що розглядались судами США, можна вважати прикладами спроби, хоч і невдалої, здійснити екстериторіальне застосування американського національного права та застосувати принцип універсальної юрисдикції в цивільних справах про відшкодування шкоди. Суди США відмовляли позивачам у задоволенні позовів на підставі доктрини «*forum non conveniens*» та в здійсненні екстериторіального застосування законодавства США про відповідальність до діяльності корпорації, розташованої та зареєстрованої в інших державах. У справі *Akpan* окружний суд Нідерландів відмовився «піднімати корпоративну завісу», однак апеляційний суд у цій справі постановив, що має юрисдикцію слухати справу як щодо Шелл (на підставі Брюссельського Регламенту I), так і щодо нігерійської дочірньої компанії (на підставі Голландського цивільно-процесуального кодексу). У справі *Kiobel*, яка також розглядається судами Нідерландів, було використано альтернативну підставу для юрисдикції – *forum necessitatis*. У справі *Okpabi* суди Великої Британії поки що відмовлялись визнавати свою юрисдикцію.

Слід зазначити, що справи *Wiwa* та *Kiobel* стосуються відповідальності Шелл та *SPDC* за порушення прав людини, тоді як справи *Akpan* та *Okpabi* – цивільної відповідальності цієї ТНК за екологічну шкоду. Розглянуті вище провадження в національних та міжнародних судах різних держав – яскравий приклад «пошуку зручного суду». Справа стала предметом розгляду Африканською комісією з прав людини, яка визнала свою юрисдикцію, незважаючи на те, що внутрішні засоби захисту не були вичерпані, а також Судом Економічного співтовариства держав західної Африки, який визнав свою юрисдикцію розглядати справу на підставі не лише Африканської хартії, а й міжнародних пактів про права.

Крім того, справа *Ogoni* черговий раз засвідчила стійку тенденцію щодо судового захисту прав корінних народів, етнічних меншин та окремих індивідів на сприятливе і безпечне довкілля, обов'язок держави контролювати діяльність ТНК в межах своєї юрисдикції, а також необхідність ухвалення міжнародного договору про корпоративну соціальну відповідальність у сфері прав людини та охорони навколишнього середовища.

ща. У своєму бестселері «Змінюється все. Капіталізм проти клімату» Наомі Кляйн відзначає важливу роль різноманітних рухів корінних народів всіх континентів світу, організованих проти хижацького використання природних ресурсів багатонаціональними корпораціями: «Екологічному руху ще потрібно здобути потужний голос на світовій арені ... Він починає ставити грабунок і муки, які є наслідком зневажання міжнародних екологічних зобов'язань, в один ряд з найстрашнішими злочинами в історії ... А найчастіше ці голоси лунають ... від тих, на чий життя найбільше впливає ризикований видобуток палива...»³³.

¹ Konne B.R. Inadequate Monitoring and Enforcement in the Nigerian Oil Industry: The Case of Shell and Ogoniland. *Cornell International Law Journal*. 2013-2014. Vol. 47, Issue 1. P. 181–184.

² The Shell Case in Nigeria. *Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade. EJOLT Factsheet*, 2 August 2015. URL: <http://www.ejolt.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/08/FS-41.pdf>

³ Manby B. Shell in Nigeria: Corporate Social Responsibility and the Ogoni Crisis. *A case study published by the Carnegie Council on Ethics and International Affairs*. P. 5. URL: [https://carec.com.pe/biblioteca/biblio/5/20/C.%20Shell%20in%20Nigeria%20\(CSR\)%20and%20the%20Ogoni%20Crisis%20\(Bronwen%20Manby\).pdf](https://carec.com.pe/biblioteca/biblio/5/20/C.%20Shell%20in%20Nigeria%20(CSR)%20and%20the%20Ogoni%20Crisis%20(Bronwen%20Manby).pdf)

⁴ On Trial: Shell in Nigeria. Legal Actions against the Oil Multinational. *Amnesty International*. 2020. P. 14. URL: <https://www.amnesty.org/download/Documents/AFR4416982020ENGLISH.PDF>

⁵ Willis E.M. Shell in Ogoniland and Chevron. *Texaco in the Oriente: A comparative analysis of human rights and corporate social responsibility*. 2013. P. 60. URL: <https://globalstudies.unc.edu/files/2013/11/Willis-Elizabeth-Shell-Ogoniland.pdf>

⁶ The Shell Case in Nigeria. *Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade*. P. 5.

⁷ Там само. P. 5–6.

⁸ Weswasi E.A. Spending blood for oil in Nigeria: A frame analysis of Shell's neutralisation of acts that led to corporate-initiated state crime. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. 2019. Vol. 3. P. 282.

⁹ Kiobel v. Shell Overview. *The Cener for Justice and Accountability*. URL: <https://cja.org/what-we-do/litigation/amicus-briefs/kiobel-v-shell/>

¹⁰ The Shell Case in Nigeria. *Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade*. P. 7.

¹¹ Kiobel v. Shell Overview. *The Cener for Justice and Accountability*. URL: <https://cja.org/what-we-do/litigation/amicus-briefs/kiobel-v-shell/>

¹² On Trial: Shell in Nigeria. Legal Actions against the Oil Multinational. *Amnesty International*. P. 20.

¹³ Ryngaert C. Tort Litigation in Respect of Overseas Violations of Environmental Law Committed by Corporations: Lessons from the *Akpan v Shell* Litigation in the Netherlands. *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*. 2012. Vol. 8. P. 247–248.

¹⁴ De Schutter O. Extraterritorial Jurisdiction as a tool for improving the Human Rights Accountability of Transnational Corporations. P. 37. URL: <https://media.business-humanrights.org/media/documents/df31ea6e492084e26ac4c08affcf51389695fead.pdf>

¹⁵ District Court of the Hague, Judgment dated 30 January 2013, *Akpan and others v. Royal Dutch Shell and Shell Petroleum Development Company of Nigeria, Ltd*. Para. 4.5. URL: <http://humanrightsinbusiness.eu/wp-content/uploads/2015/01/final-judgment-shell-oil-spill-ikot-ada-udo-2.pdf>

¹⁶ Там само.

¹⁷ Ryngaert C. P. 253–254.

¹⁸ Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001R0044>

¹⁹ Van Dam C. Preliminary judgments Dutch Court of Appeal in the Shell Nigeria case. URL: https://www.rsm.nl/fileadmin/Images_NEW/Sites/Chair_IBHR/Publications/Van_Dam_-_Preliminary_judgments_Dutch_Shell_case.pdf

²⁰ Там само.

²¹ Mandap Ch. S. Jurisdiction of Parent Companies' Home State Courts over Foreign Subsidiaries Abroad: A Comparative Approach Between the Netherlands and the United Kingdom. *Amsterdam Law Forum*. 2019. Vol. 11, No. 2. P. 51.

²² Van Calster G. *Kiobel v Shell in The Netherlands*. Court confirms jurisdiction anchored unto mother holding and qualifies the suit as one in human rights: not tort. Also orders limited use of documents obtained in US discovery and limited continuation of the trial. 2019. URL: <https://gavclaw.com/2019/05/17/kiobel-v-shell-in-the-netherlands-court-confirms-jurisdiction-anchored-unto-mother-holding-and-qualifies-the-suit-as-one-in-human-rights-not-tort-also-orders-limited-use-of-documents-obtained-in-us/>

²³ Mandap Ch. P. 40–72.

²⁴ England and Wales Court of Appeal, Judgment dated 14 February 2018, *His Royal Highness Emere Godwin Bebe Okpabi and Others v. Royal Dutch Shell Plc and Shell Petroleum Development Company of Nigeria Plc*. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2018/191.html>

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

²⁷ Кривецька О.В. Регулювання множинних проваджень у спорах між іноземним інвестором і державою: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-тет ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2019. С. 46.

²⁸ Медведєва М.О. Реалізація міжнародно-правових норм з охорони навколишнього середовища: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Київ. нац. ун-тет ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2012. С. 381.

²⁹ African Commission on Human Rights, 155/96: Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and Center for Economic and Social Rights (CESR). *Nigeria*. URL: https://www.achpr.org/public/Document/file/English/achpr30_155_96_eng.pdf

³⁰ Coomans F. The Ogoni case before the African Commission on Human and Peoples' Rights. URL: <http://www.righttoenvironment.org/ip/uploads/downloads/OgoniCaseProf.Coomans.pdf>

³¹ Там само.

³² Community Court of Justice of the ECOWAS, The Socio-Economic Rights and Accountability Project (SERAP) v. Nigeria, Judgment dated 14 December 2012. URL: http://www.worldcourts.com/ecowasccj/eng/decisions/2012.12.14_SERAP_v_Nigeria.pdf

³³ Кляйн Н. Змінюється все. Капіталізм проти клімату / пер. з англ. Д. Кожедуба. Київ, 2016. С. 422.

Резюме

Медведева М.О. Юрисдикційні питання у справі *Ogoni*.

У статті проаналізовано справу *Ogoni*, яка поєднує в собі декілька гучних судових проваджень, що розглядались у судах Нігерії, США, Нідерландів, Великої Британії, Африканській комісії з прав людини, Суді Економічного співтовариства держав західної Африки. Висвітлено практичні питання, пов'язані з юрисдикцією держав, а саме, екстериторіальна юрисдикція, універсальна юрисдикція в цивільних справах, «підняття корпоративної завіси», «пошук зручного суду», доктрини *forum non conveniens*, *forum necessitatis* тощо. Справа *Ogoni* засвідчила різноманітність і складність юрисдикційних питань в національній та міжнародній площині, а також тенденцію щодо судового захисту прав корінних народів, етнічних меншин та окремих індивідів на сприятливе і безпечне довкілля.

Ключові слова: справа *Ogoni*, юрисдикція, екстериторіальна юрисдикція, універсальна юрисдикція, «підняття корпоративної завіси», «пошук зручного суду», *forum non conveniens*, *forum necessitatis*.

Резюме

Медведева М.А. Юрисдикционные вопросы в деле *Ogoni*.

В статье проанализировано дело *Ogoni*, сочетающее в себе несколько громких судебных разбирательств, которые рассматривались в судах Нигерии, США, Нидерландов, Великобритании, Африканской комиссии по правам человека, Суде Экономического сообщества государств Западной Африки. Освещены практические вопросы, связанные с юрисдикцией государств, а именно, экстерриториальная юрисдикция, универсальная юрисдикция по гражданским делам, «поднятие корпоративной вуали», «поиск удобного суда», доктрины *forum non conveniens*, *forum necessitatis* и т. д. Дело *Ogoni* показало многообразие и сложность юрисдикционных вопросов в национальной и международной плоскости, а также тенденцию судебной защиты прав коренных народов, этнических меньшинств и отдельных индивидов на благоприятную и безопасную окружающую среду.

Ключевые слова: дело *Ogoni*, юрисдикция, экстерриториальная юрисдикция, универсальная юрисдикция, «поднятие корпоративной вуали», «поиск удобного суда», *forum non conveniens*, *forum necessitatis*.

Summary

Maryna Medvedieva. Jurisdictional issues in the *Ogoni* case.

The article analyzes the *Ogoni* case, which combines several high-profile lawsuits in the courts of Nigeria, the United States, the Netherlands, the United Kingdom, the African Commission on Human Rights, and the Court of Justice of the Economic Community of West Africa. Practical issues related to the jurisdiction of states are covered, namely, extraterritorial jurisdiction, universal jurisdiction in civil matters, 'piercing the corporate veil', 'forum shopping', doctrines 'forum non conveniens', 'forum necessitatis', etc. The *Ogoni* case demonstrated the diversity and complexity of jurisdictional issues at the national and international levels. Although in terms of jurisdiction the courts of Nigeria were the most appropriate forum to bring an action in this case, due to the inefficiency of the Nigerian judicial system, the plaintiffs appealed to other jurisdictions. The *Wiwa* and *Kiobel* cases before the US courts can be considered as examples of an attempt, albeit unsuccessful, to implement the extraterritorial application of US national law and to apply the principle of universal jurisdiction in civil tort cases. US courts have denied the plaintiffs' claims under the 'forum non conveniens' doctrine and refused to apply extraterritorially the American tort law to corporations located and registered in other states. In the *Akpan* case, the District Court of the Netherlands refused to 'pierce the corporate veil', but the Court of Appeal ruled that it had jurisdiction to hear the case concerning both Shell and the Nigerian subsidiary. In the *Kiobel* case, which is also before the courts of the Netherlands, an alternative basis for jurisdiction was used – 'forum necessitatis'. In the *Okpabi* case, the British courts have so far refused to recognize their jurisdiction. It should be noted that the *Wiwa* and *Kiobel* cases concern the liability of Shell and SPDC for human rights violations, while the *Akpan* and *Okpabi* cases concern the civil liability for environmental damage. The above proceedings in national and international courts are a clear example of 'forum shopping'. The case was considered by the African Commission on Human Rights, which recognized its jurisdiction despite the absence of domestic remedies exhaustion, and by the West African Economic Community Court, which recognized its jurisdiction to hear the case under the African Charter as well as international covenants on human rights.

Key words: *Ogoni* case, jurisdiction, extraterritorial jurisdiction, universal jurisdiction, 'piercing the corporate veil', 'forum shopping', *forum non conveniens*, *forum necessitatis*.